

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. V. Quibus contineatur omnis ratio dicendi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

C A P. V.

Quibus contineatur omnis ratio dicendi.

5° **O**MNIS autem oratio constat, aut ex his quæ significantur, aut ex his quæ significant, id est, *rebus*, & *verbis*. Facultas orandi consummatur *natura*, *arte*, *exercitatione*: ² cui quartam partem adjiciunt quidam *imitationis*, quam nos arti subjicimus. ³ Tria sunt item quæ præstare debet orator, *ut doceat*, *moveat*, *delectet*. Hæc enim clarior divisio, quam eorum qui totum opus ⁴ in *res* & in *affectus* partiuntur. Non semper autem omnia in eam quæ tractabitur materiam cadent. Erunt enim quædam ⁵ remotæ ab affectibus: qui ut non ubique habent locum, ita quocumque irruperint, plurimum valent. ⁶ Præstantissimis auctoribus placet,

Iterum ab elementis incipit: sed quia tractaturus est *inventionem*, verba, quæ sunt *elocutionis*, omittit: res, quæ sunt *inventionis*, tractat. à rebus autem oriuntur *questiones*, à questionibus *status*, quem sequitur ordinem Fabius: admiscet tamen quædam officia, & ea quibus rhetoricen adipiscimur. *Turneb.*

¹ *Omnis autem.*] Cicero in *Oratore* dicit oratoris suppellectilem esse, aliam *verum*, *verborum* aliam. plura diximus cap. 3. hujus libri, ubi eadem docuisse videri possit, sed ibi explicabat quomodo innata fuisset prima orandi ratio, & aucta & perfecta: nunc autem quibus ex causis eloquentiam assequi licebit: quæ etsi non magnopere distant, rationis vi se jungi possunt. *Idem.*

² *Cui quartam partem.*] Cornificius naturam non addit, sed *imitationem* numerat, quam Fabius *arti* hac de causa subjicit, quia cum *ars* certa methodo & certis præceptionibus constet, rationem bene imitandi distabit. Neque enim potest similis alterius esse, qui vim non intelligit, artem illius non sentit, consilia non assequitur, & potius sub exercitatione comprehendi possit. *Idem.*

³ *Tria sunt.*] Ut sciamus, simus ne perfectam adepti eloquentiam, subjungit officia oratoris. idem Cicero 2. de *Orat. in orat. de opt. genere oratorum*, & fere omnibus in *lib. rhetor.* tradidit. Rodolphus Agricola unum vult esse oratoris officium, nempe *docere*. alia duo accessiones esse vult, lib. 2. contra quem Antonius Pinus multis disputat. *Idem.*

⁴ *In res & affectus.*] Hanc divisionem non improbat Fabius, sed obscuram esse dicit, cum superiore tamen consentit: nam res ea complectuntur quæ *ad docendum* faciunt: affectus, quæ *ad motum & delectationem*. *Idem.*

⁵ *Remotæ ab affectibus.*] Causæ exiles potissimum *docent*, graves *movent*, mediocres *delectant*, ut Cicero scribit. non igitur semper affectus in causam cadunt, semper tamen fides. Unde cum Demetrius Phalereus diceret eloquentiam tantum valere in civitate, quam gladius in bello, intelligebat de ea quæ affectus non moveret. *Idem.*

⁶ *Præstantiss. auctoribus.*] Altera pars hujus capituli, qua diversitatem questionum explicat, antequam de status ratione loquatur, ut alia sint *certa*, alia *dubia*.

placet, alia in rhetorica esse quæ probationem desiderent, alia quæ non desiderent: cum quibus ipse consentio. Quidam vero, ut Celsus, de nulla re dicturum oratorem, nisi de qua quærat, existimant: cui cum maxima pars scriptorum repugnat, tum etiam ipsa partitio: nisi forte laudare quæ constet esse honesta, & vituperare quæ ex confesso sint turpia, non est oratoris officium. ¹ Illud jam omnes fatentur, esse quæstiones aut *in scripto*, aut *in non scripto*. In scripto sunt *de jure*, in non scripto *de re*. Illud ² *legale*, hoc ³ *rationale* genus: Hermagoras atque eum secuti vocant *νομικόν*, & *λογικόν*. ⁴ Idem sentiunt qui omnem quæstionem ponunt in rebus, & in verbis. ⁵ Item convenit quæstiones esse aut ⁶ *infinitas*, aut *finitas*. *Infinite* sunt, quæ re-

motis

dubia. Porro quæ certa sunt, simplicem desiderant *probationem* seu *expositionem*, aut etiam amplificationem: quæ incerta, *probationem* & *fidem*. Cic. divisioni Fab. assentitur, repugnat Cornelius Celsus, qui dicebat oratoris esse dicere persuasibiliter in materia dubia & civili, quem hoc loco Fab. tum *cap. de demonstrativo genere* reprehendit, idque bifariam, ab auctorum consensu, & ipsa in tria causarum genera facta divisione. Nam ut lib. 2. dixit, Illud de omnibus qui circa civiles quæstiones oratorem versari judicant, dictum sit, excludi ab iis plurima oratoris officia: illam certe laudativam totam, quæ est rhetorices pars tertia, &c. *Idem*.

¹ *Illud etiam omnes.*] Quæstionum divisio huc pertinet, ut ab his gradum faciat Fabius ad statum. nam in quæstionibus *conjectura*, *qualitas*, *finitio* continetur. *Idem*.

² *Legale.*] Quoniam in legum contrarietate & scripti & voluntatis dubitatione versatur. *Idem*.

³ *Rationale.*] Quia in re positum est, ac *rationibus* est probandum, non etiam *scriptis*. Hermogenes tamen legale & rationale genus sub *qualitate* ponit. *Idem*.

⁴ *Idem sentiunt.*] Quæstio sine con-

troverfia constat aut ex verbis, quod *summum jus* appellatur: aut ex rebus, id est æquitate & ratione legislatoris, ac legum. cui negotio discutiendo Cic. jurisconsultos præesse dicit. Cic. 3. *rbet.* Aut ex rebus ratione colligendis: aut ex verbis scripto examinandis. *Idem*.

⁵ *Item convenit.*] Ut superiores duæ divisiones civili quæstioni conveniunt: ita quæ sequuntur, vim quæstionis in universum dispersiunt. De quo latius Cic. in *Top.* Ioem.

⁶ *Infinitas.*] *Quæstio infinita* appellatur, quia cum de re tota quærat, habet quandam infinitionem, quæ in quæstione finita circumstantiis circumscribitur & definitur. *Græci* vocant, quod in utramque partem à philosophis tractentur, & credibiliter posita utrinque agitentur. Cujus exercitationis meminerunt Græci, Aristoteles, Philoponus, & alii ex Arist. familia: Latini, Cicero, Seneca, & Gellius. Cicero *proposita* vocat, in *Top.* eadem ratione, quod in disputatione proponi soleant. Alii *quæstiones universales civiles*, quo modo hypothesein, quæstionem finitam civilem ad finem capitis appellat Fab. Itaque non expungenda est dictio *Civilis*, sed citra subdistinctionem ita legere debemus. Ita autem appellantur, quia à

N 4

scientia

motis personis & temporibus & locis, cæterisque similibus, in utranque partem tractantur: quod Græci *ἑστῶν* dicunt, Cicero propositum, alii quæstiones universales civiles, alii quæstiones philosopho convenientes, Athenæus *partem causæ* appellat. ¹ Hoc genus Cicero scientiæ & actione distinguit: ut sit scientiæ, an providentia mundus regatur: actionis, an accedendum ad remp. administrandam. ² Prius, trium generum, *an sit, quid sit, quale sit.* omnia enim hæc ignorari possunt. ³ Sequens, duorum, quomodo adipiscamur, quomodo utamur. ⁴ Finitæ autem sunt ex complexu

rerum,

scientiæ morali, quæ civilis facultas appellatur, ducuntur, atque adeo facultas ipsa civilis, ut docuit Fab. lib. 2. est *sapientia & philosophia*, ideoque philosopho *quæstiones convenientes* vocant, quod hæc disputandi his de rebus consuetudo apud philosophos valeret, præsertim Aristotelem & Platonem. Alii *partem causæ*. Nam ut thesis constituat *hypothesein*, in hypotesi continebitur tanquam pars quædam. Ita Cic. in *Top.* dixit in causâ esse *propositum*, & contineri sub controversia *consultationem*. & ut inquit Fortunatianus, significatio declaratur ex ipso composito nomine, esse aliquid quod est *ὑπόθεσις ἑστῶν*, sub illo genere quasi species: quod manifeste deprehendes remotis circumstantiis, *An Clodius insidiator jure occisus sit à Milone.* Cicero item *consultationem* vocavit, quod ita quisque de re proposita dicat, ut senatores de relata re à consule dicunt sententiam. *Idem.*

¹ *Hoc genus Cic.*] In *Topicis*, Quæstionum, inquit, quacunque de re sint, duo sunt genera: unum *cognitionis*, alterum *actionis*. Cognitionis sunt hæc, quarum finis est *scientia*, ut si quæretur, à naturæ jus profectum sit, an ab aliqua quasi conditione hominum & pactione. *Actionis* autem hujusmodi exempla sunt, *sine sapientis ad remp. accedere.* Idem refert in *Partit.* Non placet tamen Rodolpho Agricola hæc *partitio.* *Idem.*

² *Prius trium generum.*] Hæc divisio ab Arist. est ducta. is enim 2. lib. *Analyticorum* ait rotidem esse quæstiones, quot sunt res quas scire possumus. quatuor autem ponit, *an sit, quid sit, an hoc illi insit, quamobrem insit:* sed Quamobrem ad finitionem refertur, quæ plerunque causam complectitur. Idem Cic. Cognitionis quæstiones tripartitæ sunt, cum *an sit*, aut *quid sit*, aut *quale sit* quæritur. horum primum *conjectura*, secundum *definitione*, tertium *juris & injuria distinctione* explicatur. *Idem.*

³ *Sequens duorum generum.*] *Actionis*, inquit Cicero, duo sunt genera, unum ad *officium*, alterum ad *motum animi*, in 1. *de orat.* per adhortationem, *motum*: per objurgationem *officium* intellexit. *Idem.*

⁴ *Finitæ autem sunt.*] Quæ circumstantiis velut quibusdam rerum finibus adstringuntur in angustam disputationem, nascunturque ex complexu *personarum, temporum, locorum*, & reliquarum circumstantiarum. Causa in *Top.* à Cicer. dicitur, quæ aut omnibus sit aut maximis circumstantiis inclusa. Controversia in *Partit.* Definitas seu certas, 2. *de orat.* Quæstiones speciales alii, Iſocrates quæstionem civilem finitam vocat. Græci *hypothesein*, Rodolph. conditionalem quæstionem, quod in his quæstionibus tacita sit conditio, etsi nomen *hypotheseos* non conditionem modo significat, sed & fictionem, ut interpre-

verum, personarum, temporum, cæterorumque. hæ *ιστορίες* à Græcis dicuntur, *caussa* à nostris. In his omnis quæstio videtur circa res personalesque consistere. ¹ Amplior est semper *infinita*. inde enim *finita* descendit. Quod ut exemplo pateat, *infinita* est, *An uxor ducenda*: finita, *an Catoni ducenda*: ² ideoque esse *suasoria* potest. ³ Sed etiam remotæ à personis propriis, ad aliquid referri solent. Est enim simplex, *an respublica administranda*: refertur ad aliquid, *an in tyrannide administranda*. Sed hîc quoque subest velut latens persona. tyrannus enim geminat quæstionem, subestque & temporis & qualitatis tacita vis: nondum tamen hoc proprie dixeris *causam*. Hæ autem quas *infinitas* voco, & *generales* appellantur. quod si est verum, *finita speciales* erunt. In omni autem speciali utique inest generalis, ut quæ sit prior. ⁴ Ac nescio an in *caussis* quoque quicquid in quæstionem venit qualitatis, generale sit. ⁵ *Milo Clodium occidit*:
jure

terpretatur Fab. lib. 5. Sunt autem qui *finitas* vocari velint, quod cautum apud veteres esset, ne quis actionem intendere nisi certis personis & rebus. neque enim quenquam accusare licebat, nisi opposito crimine: neque de crimine dicere, nisi indicato reo. *Idem*.

¹ *Amplior est semper infinita.*] Quia hæc universalis, & ex universalibus circumstantiarum appositione speciales, id est, *finita* fiunt. *Idem*.

² *Ideoque esse suasoria.*] *Theses*, ut docuit Fabius, pleraque ad deliberativum pertinent genus, & adjectis modo personis, suasoria fiunt. nam deliberationis initium ducitur ab *hypothesi*, sed postea revocatur ad *thesin*: atque ita interdum de toto genere disceptamus, cum tamen causa pendeat ab *hypothesi*. *Idem*.

³ *Sed etiam remotæ.*] Medium quoddam genus inter *thesin* & *hypothesein* ponere videtur, nulla singulari definitaque persona conclusum, ad aliquid tamen referri, id est latentis temporis vel personæ angustiis contineri, ut, *an resp. ad-*

ministranda, in tyrannide: quæ particula quæstionem alioqui simplicem geminat, *an sub tyranno, an in tyrannide*. sed quia circumstantiæ latent verius quam sunt, ne sese exerunt & explicant, ideo ut plane *thesin* dixeris, ita prorsum *hypothesein* minime vocaveris. *Idem*.

⁴ *Ac nescio.*] In *hypothesi* continetur *thesis*, ac fere causarum decisio & tractatio à generali capite pendet, ut in *qualitate*, quanquam origo controversiæ à re singulari proficiscitur, tamen qualitate communi tractatur. itidem in reliquis quoque statibus. Itaque contendit hic Fab. nullam esse quæstionem in *caussis*, hoc est particularibus, cujuscunque ea status sit, in qua non quæritur universale. Est autem id adnotandum, in his non universale per se, sed quatenus conducit ad cognitionem particularis, ab oratoribus tractari. *Idem*.

⁵ *Milo Clodium occidit.*] Hic persona *Clodii Milonisque* facit, ut quatenus liceat hominem occidere disputetur, & auget quæstionem: præterquam enim quod quæritur, *an hominem liceat interficere*.

jure occidit, insidiatorem. nonne hoc quaeritur, an sit jus insidiatorem occidendi? Quid in conjecturis? non illa generalia, *an causa sceleris* ¹ *odium? cupiditas? an tormentis credendum? testibus an argumentis major fides habenda?* ² Nam finitione quidem comprehendi nihil non in universum certum erit. ³ Quidam putant etiam eas posse thesibus aliquando nominari, quæ personis causisque contineantur, aliter tantummodo positas: ut *Causa sit, cum Orestes accusatur: Thesis, an Orestes recte sit absolutus.* cujus generis est, ⁴ *an Cato recte Martiam Hortensio tradiderit.* Hi thesin à causa sic distinguunt, ut illa sit *spectativa* partis, hæc *activa*. Illic enim veritatis tantum gratia disputari, hic negotium agi. ⁵ Quamquam inutiles quidam oratori putant universales quaestiones, quia nihil proficit quod constet *ducendam esse uxorem, vel administrandam rempublicam.* si quis vel ætate vel valetudine

impedire, quia Clodius insidiator fuisse dicitur, quaeritur *an omnis insidiator interfici possit.* Ita ex personis causa quaestioque oritur, ex thesi emanat universa disputatio. *Idem.*

¹ *Oodium? cupiditas?*] Præcipuum caput & præcipuus status in conjectura vix quicquam habere generale possit. capita vero quæ ad ejus probationem afferuntur, plerunque *ἑλκῶς* tractantur, ut *impulso*, & loci communes. *Idem.*

² *Nam finitione.*] Quoniam cum de nomine alicujus rei quaerimus, nullas apponimus personas aut circumstantias quibus finita fiat quaestio: imo ipsa statim definitio causam ponit. Cum enim *de facto* conveniat, uterque ut nomen quod facto tribuit, confirmet, suam definitionem adducit, in qua constituenda opus est universum, & unus utriusque partis labor. *Idem.*

³ *Quidam putant.*] Quæ hæcenus scripsit, ex Cic. fere sententia dicta sunt: nunc quosdam ait alio intellectu his nominibus uti, qui non distare hæc complexa circumstantiarum volunt, sed sine disputationis, seu penes cognitionem & actionem. Eandem siquidem qua-

estionem, & *thesin* fatentur esse, dum excutienda philosophorum more ponitur: & *hypothesein*, dum propter negotium aliquod tractatur, ut ea de re iudicio agitur. Neque omnino male, si nomen æstimes, rem ad inquisitionem positam vocamus *thesin*, cui non videntur obesse circumstantiæ. Proinde cognitiva est apud illos, ut *hypotheseis* activa. Hæc opinio est Fortunatiani & Sulpitii Victoris, quæ videtur originem duxisse à Zenone. illis enim *thesis* est, res rationalem disceptationem admittens, cujus sit finis *inspectio*: *hypotheseis* vero, res rationalem disceptationem accipiens, cujus sit finis *judicatio* atque *actio*, sive erit sive minus definita personis. idem superiores definitiones calumniantur. *Idem.*

⁴ *An Cato recte.*] Nota est historia ex Plutarcho in Catone. *Idem.*

⁵ *Quamquam inutiles.*] Commodè explicata quaestionum varietate, de illarum usu agit. refellit igitur falsam quorundam opinionem, qui *universales quaestiones* ab oratore removerunt. In qua est opinio Cic. *lib. primo de Inventione.* ubi Hermagoram carpit, qui quaestionem & causam oratori tribuit. *Idem.*

I Sed

impediatur. ¹ Sed non omnibus ejusmodi quæstionibus sic occurri potest, ut illis, *Sitne virtus finis, Regaturne providentia mundus*. Quinetiam in iis quæ ad personam referuntur; ut non est satis generalem tractasse quæstionem, ita perveniri ad speciem nisi illa prius excussa non potest. Nam quo modo *an sibi uxor ducenda sit*, deliberabit Cato, nisi confiterit *uxores esse ducendas*? Et quo modo, *an ducere Martiam debeat* quæretur, nisi Catoni *ducenda uxor est*? Sunt tamen inscripti nomine Hermagoræ libri, qui confirmant illam opinionem, sive falsus est titulus, sive alius hic Hermagoras fuit. Nam ejusdem esse quomodo possunt, qui de hac arte mirabiliter multa composuit, cum, sicut ex ² Ciceronis quoque rhetorico primum manifestum est, materiam rhetorices in *theseis & causis* dividerit? Quod reprehendit Cicero: ac thesin nihil ad oratorem pertinere contendit, totumque hoc genus quæstionis ad philosophos refert. Sed me liberavit ³ reprehendendi verecundia, & quod ipse hos libros improbat, & quod ⁴ in oratore, atque iis quos de oratore scripsit libris, & Topicis, præcipit, ut à propriis personis atque temporibus avocemus controversiam: quia latius dicere liceat de genere quam de specie, ⁵ & quod in universo proba-

¹ Sed non in omnibus.] Ut clarius hanc opinionem refutat Fab. *universales quæstiones* duplices esse dicit: quasdam quæ ex persona non pendeant, & illæ tractatæ sufficiunt. In illis igitur non sic potest occurri, id est, nullum ex persona potest impedimentum afferri, ut non sufficere videantur, *An virtus sit bonorum finis, &c.* Quasdam vero, quæ ex persona sunt æstimandæ ad quam referuntur. in illis non satis fuerit in genere rem docuisse: necesse est tamen hanc præcessisse disputationem. nam nisi excusso genere, cui similis est thesis, ad speciem quæstionemque specialem non potest perveniri. Erit itaque duplex quæstio *universalis*, quædam quæ simpliciter in sua consideratur natura

citra ullum respectum, quædam quæ etsi in sua consideratur natura, tamen quadantenus ad res singulares & personas refertur, cui exceptione potest occurri. Erit autem in ea duplex tractatio: res enim petetur à thesi, personarum circumstantiæ ab hypothese. *Idem.*

² Ciceronem.] De inventione.

³ Reprehendendi.] Respondendi.

⁴ In oratore.] Libro. 3.

⁵ Et quod in universo probatum sit.]

Hoc intelligendum est de rei & negotii tractatione. id enim si probatum sit in genere, probatum quoque erit in parte. hypothesis tamen præter thesin personarum habet circumstantias, quæ proprium desiderant tractatum. *Turnebus.*

probatum sit, in parte probatum esse necesse sit. ¹ Status autem in hoc omne genus materiae iidem qui in causas cadunt. Ad hoc adjicitur, alias esse ² quaestiones in rebus ipsis, alias quae ad aliud referantur. Illud, *an uxor ducenda*: hoc, *an seni ducenda*. Illud, *an fortis*: hoc, *an fortior*, & similia. ³ Causam finit Apollodorus, ut interpretatione Valgii discipuli ejus utar, ita *Causa est negotium omnibus suis partibus spectans ad quaestionem*: aut, *Causa est negotium, cujus finis est controversia*. Ipsum deinde negotium sic finit, *Negotium est congregatio personarum, locorum, temporum, causarum, modorum, casuum, factorum, instrumentorum, sermonum, scriptorum, & non scriptorum*. Causam nunc intelligimus *ὑπόθεσιν*, negotium *περίρωσιν*. Sed ipsam causam quidam similiter finierunt, ut Apollodorus negotium. Isocrates causam esse ait quaestionem finitam civilem, aut rem controversam in personarum finitarum complexu. ⁴ Cicero his verbis, *Causa certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur, aut in omnibus, aut in plerisque eorum*.

C A P.

¹ *Status autem.*] Breviter indicato usu, *statuum* describit *rationes*, quos vult eosdem esse qui & in hypothese. Est autem *status*, forma illa vel conjecturae, vel finitionis, vel qualitatis, quae in quaestionibus apparet. Est vero *status* in thesi generalior, in hypothese magis particularis. *Idem*.

² *Quaestiones in rebus ipsis.*] Has quaestiones antea tractasse videtur. eadem porro divisio in causas cadere potest, ut simplex est, *an accusare Cicero Verrem debeat*, quae statui decidique debet nulla

ratione circumstantiarum habita, sed sola rei propositae contemplatione: ad aliud refertur, *uter potius accusare debeat, Cicero an Caecilium*: & hujus veritas circumstantiis aestimatur. qua de re Fab. agit in fine tertii. *Idem*.

³ *Causam.*] Post causa divisionem, ejus definitiones multas colligit, partim ut propositio satisfaciat: partim ut ex collatione in altum ejus vim melius intelligamus. *Idem*.

⁴ *Cicero.*] In Topicis.

Proponit